

Правовий захист конституції та боротьба проти тероризму

Legal protection of the constitution and fighting against terrorism

Дмитро Горячов

Ключові слова:

відтворення, подання твору до загального відома публіки, тимчасові відтворення, Інтернет, кешування.

Key words:

reproduction, dissemination to public, communication to public, temporary reproduction, Internet, caching.

Постановка питання про цінності в праві не є новиною, воно досить абстрактно ставиться в теорії права, а також є предметом дослідження в конституціоналізмі. Як зазначає В. Нерсисянц, цінності в праві базуються на апріорних постулатах, тобто «апріорний світ належного конструюється І. Кантом незалежно та в протистоянні до «буття» (суцього, світу емпіричних явищ), де панують причинно-наслідкові зв'язки та необхідність»¹. Така загальна постановка питання про правові цінності в конституційному праві набуває більш конкретного характеру, оскільки мова йде про формулювання конкретних стандартів і вимог до діяльності публічної влади та приватних осіб, які узгоджуються з конституційними цілями (забезпеченням прав людини та обмеженням влади). При цьому будемо виходити з класично усталеного розуміння конституціоналізму й конституції як системи правил, процедур та інституцій, в основі яких лежить захист прав людини й обмеження свавільних дій влади².

У публікації буде розкрито роль конституційних цінностей і принципів як правової основи захисту конституції в контексті боротьби проти тероризму. У першій частині буде розкрито систему конституційних цінностей, а в другій – їх значення в боротьбі проти тероризму.

На думку М. Салей, правові цінності полягають у їх здатності слугувати метою й засобом задоволення науково обґрунтованих, соціально справедливих загальнолюдських потреб та інтересів громадян і їх об'єднань, тоді як цінності в праві варто сприймати як шкалу виміру самого права, де цінності права як правові ідеали не лише є фактом панівної правосвідомості, а й затверджуються в правових принципах, закріплених у джерелах права³.

З позиції цілей конституційного регулювання варто поставити питання про умови реальної дії правових цінностей і принципів. Адже правові цінності й принципи мають забезпечувати баланс інтересів як серед учасників владних відносин, так і у відносинах між державою та особою. При цьому в останньому випадку спостерігається збалансування однією з фундаментальних засад цієї системи. Незважаючи на досить значну критику⁴, основною умовою задовільного забезпечення конституційних цінностей і принципів є демократичний устрій суспільства. На прикладі ухвалення рішень ціннісний підхід виражається саме через їх балансування. Наприклад, підхід німецького філософа права Ю. Габермаса полягає в тому, що певна сукупність цінностей є результатом демократичної комунікації, тобто суспільно-політичних дебатів, які визначають їх зміст і перелік⁵.

Дія цього механізму розкривається в праці А. Лійпгарта, у якій обґрунтовано концепцію консоціативної демократії. Учений більше уваги звертає вже на сам процес узгодження позицій учасників політичного процесу та прийняття владних рішень. Тоді такому процесу можуть зашкодити ситуації, за яких сторо-

¹ Политико-правовые ценности: история и современность / под ред. В. Нерсисянца. – М. : Эдиторал УРСС, 2000. – С. 5.

² Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції / С. Шевчук. – Х. : Консум, 2002. – 296 с. ; Шайо А. Самоограничение власти (краткий курс конституционализма) / А. Шайо. – пер. с англ. - М. : БЕК, 2001. – 292 с.

³ Салей М. Аксиологія в конституційному праві: до постановки питання про зміст та поняття / М. Салей // Юридичний вісник. - 2012. - № 2. - С. 133–137.

⁴ Даль Р. Демократия и ее критики / Р. Даль. – пер. с англ. – М. : РОССПЭН, 2003. – 576 с.

⁵ Габермас Ю. Залучення іншого. Студії з політичної теорії / Ю. Габермас. – пер. з нім. – Львів : Астролябія, 2006. – 416 с.

ни перебувають в очевидному протистоянні, а такі переваги просто будуть ігноруватись ними. Зокрема, ними є такі ситуації: а) коли учасники «гри» не сприймають спільні переваги або перебувають у стані безмежної війни; б) коли вони, тільки-но досягши згоди щодо спільних переваг, намагатимуться присвоїти собі спільні переваги⁶. Щоб вибратись із цього зачарованого кола проблем, концепція консоціативної демократії передбачає наявність певних умов, що забезпечують їх ефективність, а саме: 1) серед еліти має існувати певна згода щодо певних інтересів груп і субкультур, тобто влада має здійснюватись великою коаліцією; 2) кожен член коаліції має право вето на запроваджені заходи як гарантію прав меншості; 3) кожен член коаліції є залежним від іншого в ухваленні рішень, а тому важливим є забезпечення принципу пропорційності задля збереження стабільності та взаємозв'язків; 4) зазначені обмеження ґрунтуються на усвідомленні еліт потенційних загроз політичної фрагментації, що загрожує розколом⁷.

Така система ухвалення рішень притаманна країнам Північної Європи та Бенілюксу, у яких переважно діють коаліційні уряди. Так само в цілому негативна практика діяльності коаліційних урядів в Україні (протягом 2005–2010 рр. та з 2014 р. й донині) лише підтверджують правило про те, що система конституційних цінностей і принципів певним чином корелюється зі станом дотримання положень Конституції й законів України. Тобто конституційні принципи та цінності є своєрідним орієнтиром для учасників конституційних правовідносин, виступають одним із ключових чинників їх поведінки та характеру схвалюваних владних рішень.

На подібні проблеми, що виникли в діяльності німецького Федерального конституційного суду, вказує також професор А. Петерс, яка наголошує на необхідності подолання дилеми між верховенством права й демократією в справі, що стосувалась уникнення подвійного оподаткування Туреччиною та Німеччиною⁸. Так само виникли питання щодо інтерпретації литовським Конституційним судом та Європейським судом із прав людини дилеми прав людини й демократії під час вирішення справи щодо правомірності заборони балотуватись у депутати Сейму з боку осіб, щодо яких було ухвалено рішення про усунення з посади в порядку імпичменту⁹.

Відомі конституціоналісти А. Шайо та Р. Уйтц щодо природи конституційних цінностей роблять застереження, що оперування категорією конституційних цінностей посягає на засади конституціоналізму – захист ліберальних прав, які визначають межі державного втручання в приватну автономію. Вони обґрунтовують свою позицію тим, що конституційні цінності нібито визначають мету й напрями розвитку конституційної системи на шкоду правам і свободам людини¹⁰.

У літературі також вказується, що конституційні цінності – не лише загальнотеоретична, доктринально-гносеологічна категорія філософії, а й категорія чинного права. Це обумовлюється її нормативно-правовими характеристиками, що визначаються як конституційно-правові властивості, що постають із правової природи конституції як акта прямої дії й установчого акта народу, який сам обрав базові, основоположні цінності, що мають знайти відтворення й розвиток у кожній галузі права. Відповідно, кожна галузь права повинна ґрунтуватись на них. Ці величини як явища пов'язані з усвідомленням і визнанням суспільством соціальних цінностей: ідей гідності, добра, справедливості, фундаментальних цілей і норм розвитку, найбільш доцільних форм суспільного й державного устрою¹¹. Також важливим є дослідження М. Савчина щодо співвідношення конституційних цінностей та установчої легітимності, тобто з процесом реалізації народом України установчої влади¹².

Конституційні цінності й принципи мають вплив на поточне законодавство, що постає з найвищою юридичної сили та прямої дії положень конституції як безпосередньо чинного права. Так, С. Погребняк

⁶ Lijphart A. Consociational Democracy / A. Lijphart // World Politics. – 1969. – Vol. 2. – № 2. – P. 215.

⁷ Lijphart A. Consociational Democracy / A. Lijphart // World Politics. – 1969. – Vol. 2. – № 2. – P. 216.

⁸ Peters A. New German Constitutional Court Decision on “Treaty Override”: Triepelianism Continued / A. Peters [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ejltalk.org/new-german-constitutional-court-decision-on-treaty-override-triepelianism-continued-2/>.

⁹ Бірмонтъене Т. Значення судового конституційного контролю для розвитку права / Т. Бірмонтъене // Вісник Конституційного Суду України. – 2013. – № 3. – С. 130–145.

¹⁰ Уйтц Р. Конституционные ценности в практике конституционного правосудия Венгрии / Р. Уйтц, А. Шайо // Сравнительное конституционное обозрение. – 2007. – № 2(59). – С. 84.

¹¹ Маркуш М. Конституційні цінності як основоположні засади в кримінальному процесі України / М. Маркуш // Вісник Конституційного Суду України. – 2013. – № 6. – С. 77.

¹² Савчин М. Конституционные ценности, легитимность публичной власти и учредительная легитимность / М. Савчин // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. – 2013. – № 4. – С. 587–595.

наводить переконливі аргументи на користь того, що загальні принципи права – добросовісність і розумність – набувають своєї конкретизації у фінансовому праві¹³, визначають певні вимоги й стандарти щодо змісту фінансового законодавства та практики його застосування.

У свою чергу угорські конституціоналісти Р. Уйтц та А. Шайо вказують на небезпечність застосування цінностей як юридичних підстав для обмеження прав і свобод людини настільки, щоб це заперечувало сутність змісту основного права, що гарантується конституційними засобами¹⁴. Хоча права людини, особливо гідність людини, свобода й рівність, з яких власне й формулюються права людини в законодавстві та судовій практиці, самі по собі також є конституційними цінностями. Тому такий підхід є свавіллям, яке суперечить засадам верховенства права, яке також є цінністю конституціоналізму.

Зазначена проблема вирішується шляхом застосування принципу пропорційності, який дає змогу визначити загальний баланс конституційних цінностей. Цей тест є загальновідомим, оскільки він є критерієм перевірки щодо правомірності втручання держави в здійснення прав людини, який має відповідати трьом вимогам: здійснюватись на основі закону, бути необхідним у демократичному суспільстві та здійснюватись відповідно до легітимної мети таким чином, щоб суть такого права не порушувалась¹⁵.

Саме через тест пропорційності вирішується питання із захистом соціальних прав, які формально ніби не визнаються багатьма системами країн Європейського Союзу.

Особливої гостроти набуває захист конституційних цінностей в умовах попередження й боротьби з тероризмом, а також в умовах ведення так званої гібридної війни Російською Федерацією з Україною, унаслідок якої на порушення загально визнаних принципів норм міжнародного права анексовано Крим та окуповано російськими мілітарі-проксі (воєнні формування, сформовані із числа місцевих жителів, у яких управлінську й технократичну основу складають військові спеціалісти та підрозділи з Росії) окремі райони Донецької й Луганської областей (далі – ОРДІЛО).

Це становить істотну проблему для забезпечення базових основ конституційного порядку у світлі положень ст. 157 Конституції України – недоторканності прав і свобод людини, гарантій суверенітету й територіальної цілісності України. Адже за даними Державної служби з надзвичайних ситуацій України станом на 1 березня 2016 р. чисельність внутрішньо переміщених осіб складає близько 1,017 млн людей¹⁶, що зумовлює необхідність забезпечення базових потреб у житлі й працевлаштуванні та надання матеріальної підтримки тощо. У свою чергу в ОРДІЛО залишилось понад 3 млн людей, які також потребують захисту від свавільних дій незаконних формувань і мілітарі-проксі.

Як правило, під час вчинення терористичних атак та в разі військової агресії виникає питання про застосування невідкладних заходів реагування на потенційні загрози національній безпеці. За таких обставин виникає питання щодо допустимих меж обмеження прав людини та вжиття відповідних заходів щодо забезпечення суверенітету й територіальної цілісності країни. Ця проблема в 2007 р. стала предметом дискусії на шпальтах «Німецького юридичного журналу» між шефом Служби радників Державного департаменту США Дж. Біллігемом III та С. Вьонекі – радницею колишнього глави Державного департаменту США К. Райс.

Дискусія розгорнулася щодо правомірності ведення боротьби проти терористичних організацій Талібан та Аль-Каїда, унаслідок яких міжнародна військова коаліція, яка отримала відповідний мандат від Ради Безпеки ООН, захопила учасників названих терористичних організацій, які утримувались на військовій базі США в Гуантанамо. Дж. Біллінгем розглядає боротьбу з Талібаном та Аль-Каїдою як продовження війни, розпочатої з терористичної атаки на бізнес-центр у Нью-Йорку 11 вересня 2001 р., а статус захоплених – як терористів, а не затриманих, на яких поширюються конституційні гарантії (Четверта й Шоста поправки) щодо належної правової процедури затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, і їхнє право на судове слухання. Такі прерогативи США постають, на думку Дж. Білінгема, з права націй на самозахист від агресії згідно зі ст. 51 Статуту ООН. Хоча там питання також пов'язується з визнанням недержав-

¹³ Погребняк С. Транслявання конституційних цінностей на галузевий рівень (на прикладі фінансового права) / С. Погребняк // Філософія права та загальна теорія права. – 2013. - № 2. – С. 306–319.

¹⁴ Уйтц Р. Конституційні цінності в практиці конституційного правосуддя Венгрії / Р. Уйтц, А. Шайо // Сравнительное конституционное обозрение. – 2007. - № 2(59). – С. 83.

¹⁵ Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції / С. Шевчук. – Х. : Консум, 2002. – 296 с.

¹⁶ Офіційний веб-портал Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248871551.

них утворень (наприклад, національно-визвольних рухів) як учасника збройних конфліктів, Дж. Білінгем посилається на прецедент 1837 р. в справі Кароліна, за якою британські війська вторглися на територію США та підпалили корабель, який перевозив провізію для канадських повстанців¹⁷. Діяльність Аль-Каїди як мережевої організації є специфічною, а тому досить складно передбачити, звідки й куди може бути потенційна атака; відповідно, обґрунтовується реалізація права на самооборону у формі боротьби із цією організацією на території Афганістану, оскільки на той момент у ньому знаходились її основні бази¹⁸. Щодо недотримання гарантій у ході процедури затримання та права на судове слухання утримуваних у Гуантанамо членів Аль-Каїди право США неможливо застосувати (незважаючи на досвід судів Сполученого Королівства, Іспанії, Німеччини), оскільки поправки про його екстериторіальність, у 2007 р. ухвалені Конгресом, не могли поширюватись ретроактивно на раніше затриманих терористів, а в Афганістані мав місце колапс функціонування загальних судів. Зрештою, Верховний суд США в справі Гамдан¹⁹ також не визнав утримуваних членів Талібану військовополоненими, оскільки вони не визнають і не дотримуються положень ст. 4 Третьої Женевської конвенції, тобто не дотримуються правил і звичаїв ведення війни, не носять відкрито форму, на далекій відстані складно розрізнити їх уніформу (яка часто зливається з одягом цивільних), а тому не визнав конфлікт між США й Талібаном як міжнародний збройний конфлікт.

У свою чергу С. Вьонекі вважає, що в разі застосування державою воєнних засобів проти терористичних атак є підстави для застосування традиційного права збройних конфліктів, оскільки Женевські конвенції не роблять жодного застереження щодо неможливості застосування їх положень до недержавних суб'єктів міжнародного права, оскільки Талібан є недержавним актором²⁰. Це означає, що право збройних конфліктів не захищає терористів проти законних військових антитерористичних заходів, тобто військових заходів, які здійснюються згідно з правом на самооборону²¹. Водночас їх можна розглядати як «наступальних цивільних осіб» (*offensive civilians*). Також члени терористичних організацій не можуть визнаватись військовополоненими, оскільки вони не є стороною військового конфлікту, що підпадає під право війни, а тому вони підпадають під ознаки «незаконних ворожих комбатантів» (*unlawful enemy combatants*)²². Тому С. Вьонекі вважає, що терористи мають користуватись гарантіями згідно з Третьою Женевською конвенцією, оскільки «така особа повинна користуватись захистом Конвенції, поки її статус не був визначений компетентним судом» (ст. 5.2). Із цього постає, що на терористів мають поширюватись базові процесуальні гарантії прав людини (бути ознайомленими зрозумілою мовою про суть обвинувачення; якомога скоріше мають бути перевірені підстави затримання, і за відсутності таких вони повинні бути звільнені; перевірка цих обставин безстороннім і незалежним судом; немає відповідальності без закону; презумпція невинуватості та право бути заслуханим перед судом)²³.

У свою чергу Дж. Білінгем вважає, що впровадження терміна «незаконні ворожі комбатанти» лише буде вносити додаткову плутанину, оскільки під них можуть підпадати як власне військовополонені, так і цивільні особи²⁴. Як би там не було, у США ці питання було вирішено шляхом ухвалення законодавства, яке поширило гарантії *habeas corpus* також на терористів без визнання терористичних організацій стороною міжнародного збройного конфлікту.

Це питання має принципове значення для з'ясування низки проблем, пов'язаних із діяльністю російських мілітарі-прокси в ОРДЛО, а також конституційними гарантіями прав людини, суверенітету й територіальної цілісності України.

За таких обставин виникають питання щодо правомірності та умов застосування сили, зокрема й зброї, щодо членів незаконних збройних формувань. Європейський суд із прав людини, розглядаючи

¹⁷ Bellinger J. Speech - Legal Issues in the War on Terrorism / J. Bellinger III // *German Law Journal*. – 2007. – Vol. 8. – № 7. – P. 739.

¹⁸ Bellinger J. Speech - Legal Issues in the War on Terrorism / J. Bellinger III // *German Law Journal*. – 2007. – Vol. 8. – № 7. – P. 740.

¹⁹ *Hamdan v. Rumsfeld* (126 S.Ct. 2749(2006)).

²⁰ Voenny S. Response – The Fight against Terrorism and the Rules of International Law – Comment on Papers and Speeches of John B. Billinger, Chief Legal Advisor to the United State Department / S. Voenny // *German Law Journal*. – 2007. – Vol. 8. – № 7. – P. 749–751.

²¹ Voenny S. Response – The Fight against Terrorism and the Rules of International Law – Comment on Papers and Speeches of John B. Billinger, Chief Legal Advisor to the United State Department / S. Voenny // *German Law Journal*. – 2007. – Vol. 8. – № 7. – P. 752.

²² Voenny S. Response – The Fight against Terrorism and the Rules of International Law – Comment on Papers and Speeches of John B. Billinger, Chief Legal Advisor to the United State Department / S. Voenny // *German Law Journal*. – 2007. – Vol. 8. – № 7. – P. 753.

²³ Voenny S. Response – The Fight against Terrorism and the Rules of International Law – Comment on Papers and Speeches of John B. Billinger, Chief Legal Advisor to the United State Department / S. Voenny // *German Law Journal*. – 2007. – Vol. 8. – № 7. – P. 755.

²⁴ Bellinger J. Legal Issues in the War on Terrorism – A Reply to Silja N.U. Voenny / J. Bellinger III // *German Law Journal*. – 2007. – Vol. 8. – № 9. – P. 875–876.

справу «МакКанн та інші проти Сполученого Королівства»²⁵, через принцип пропорційності перевірів правомірність застосування зброї проти трьох осіб, які підозрювались у потенційному вчиненні терористичного акту в морському порту Гібралтару. Наголошуючи на неправомірності розпорядження про застосування зброї проти підозрюваних (вони були членами терористичної організації IPA) на ураження, Європейський суд із прав людини також навів міркування, що уряд не вжив належних заходів щодо затримання підозрюваних під час перетину державного кордону між Іспанією й Гібралтаром, тому його посилення на недостатність доказів є непереконаливим через потенційну загрозу для населення Гібралтару та його інфраструктури (п. 205). Розпорядження стріляти на ураження по підозрюваним, оскільки були підстави вважати, що вони в будь-який момент можуть привести в дію вибуховий пристрій, не базувалось на гострій необхідності, оскільки підозрюваних свого часу не затримали під час перетину кордону, не було розроблено всі можливі варіанти під час попередження потенційного терористичного акту (п. п. 209–211). Європейський суд із прав людини зробив застереження: «За таких обставин влада, пов'язана обов'язком поважати право підозрюваних на життя, повинна була проявити найбільшу обережність під час перевірки інформації, наявної в її розпорядженні, перед передачею її військовослужбовцям, застосування зброї якими автоматично означає стрільбу на ураження». Водночас варто зазначити, що це рішення розкололо суддівську колегію, оскільки голоси суддів розділились, 9 суддів написали окрему думку, яка висловлювала незгоду з більшістю. Вироблені критерії Європейського суду з прав людини щодо застосування військовими збройної сили в цій справі методом від супротивного дають підстави для висновку, що вони не придатні для перевірки застосування збройної сили в умовах гібридної війни, яку фактично веде Російська Федерація проти України.

Обстоюючи доктрину обороноздатної (войовничої) демократії, угорський конституціоналіст А. Шайо говорить про небезпеку діяльності партій популістського типу, надмірне захоплення позачерговими виборами, на яких найбільш потенційно можливе маніпулювання думкою виборця, а також проведенням референдумів національного масштабу. Він апелює до цілком легального способу приходу до влади нацистів і формулювання через інститут референдуму. При цьому обороноздатна демократія повинна мати ефективні механізми попередження зловживання владою й недопущення надмірного обмеження конституційних прав і свобод²⁶.

К. Роч не визнає повною мірою доктрину обороноздатної демократії, проте наголошує на тому, що боротьба з тероризмом може здійснюватися за допомогою кримінальної юстиції, однак її недостатньо в умовах використання тероризму як засобу саме політичної боротьби. Зокрема, у багатьох країнах Заходу після подій 11 вересня 2001 р. було ухвалено законодавство, яке передбачило значні строки превентивного ув'язнення осіб, підозрюваних у терористичній діяльності, та заборону діяльності терористичних організацій²⁷. Зокрема, у Британії ухвалили антитерористичний закон, який передбачає визнання певних організацій терористичними, оскільки вони здійснюють терористичні акти задля досягнення політичних, релігійних чи інших ідеологічних цілей. Водночас Британія, приймаючи цей закон, дотрималась вимог Європейської конвенції з прав людини та практики Європейського суду з прав людини. Натомість у США, згідно з Першою поправкою до Конституції США, сама організація через свої переконання не може визнаватися злочинною, а перебування в її складі ще не є підставою для інкримінування у вчиненні злочину певною особою. Канада обрала компромісний варіант, який полягає в тому, що не встановлюється кримінальна відповідальність за перебування особи в складі терористичної організації, однак передбачає обмеження основних прав подібно до британської процедури.

У цьому аспекті прикметними є також зміни до Кримінального процесуального кодексу України, внесені 12 серпня 2014 р., згідно з якими в зоні проведення антитерористичної операції функції слідчого судді здійснює прокурор, а строк превентивного затримання може складати до 30 діб щодо осіб, які підозрюються в терористичній діяльності²⁸.

До правил, які регулюють питання оборони й застосування збройних сил, діє загальне для більшості

²⁵ McCann and Oth. v. United Kingdom : Judgment on 27 September 1995 (21 ECHR 97 GC).

²⁶ Шайо А. Самозащита конституционного государства / А. Шайо // Сравнительное конституционное обозрение. – 2004. - № 2(47). – С. 2–3.

²⁷ Роч К. Антитерроризм и воинствующая демократия / К. Роч // Сравнительное конституционное обозрение. – 2004. - № 2(47). – С. 27.

²⁸ Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : Закон України від 12 серпня 2014 р. № 1631-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. - № 39. – Ст. 2008.

європейських конституцій положення, що гарантує право громадян «збиратися мирно та без зброї». Це конституційне положення дає владі підстави не лише для заборони зібрань або мітингів, учасники яких можуть мати певну зброю, а й для придушення будь-яких незаконних збройних формувань. А. Дамрін вважає, що європейській конституційній традиції у сфері оборони притаманні такі риси: 1) департизація збройних сил; 2) оборона й збройні сили перебувають у винятковому предметі відання держави; 3) розмежування повноважень парламенту щодо ухвалення рішення про оголошення «стану війни» та повноважень глави держави чи уряду щодо керівництва збройними силами; 4) використання збройних сил допускається лише для відсічі зовнішньої агресії й ведення бойових дій проти іноземної держави; 5) у деяких країнах на період воєнного часу вся повнота влади чи її частина передається спеціально утворюваним надзвичайним органам у разі настання надзвичайних обставин²⁹. Натомість застосування цих правил знає змін під час ведення так званих гібридних воєн, що, до речі, взято на озброєння воєнною доктриною Російської Федерації. Тому потребує дослідження природа гібридних правових режимів із поновлення конституційного порядку в разі життєвих загроз національній державності та правам і свободам людини.

Загальна постановка питання про правові цінності як певні аксіоми й постулати, які визначають зміст позитивного права в конституційному праві, набувають більш конкретного характеру, оскільки мова йде про формулювання конкретних стандартів і вимог до діяльності публічної влади та приватних осіб, які узгоджуються з конституційними цілями – забезпеченням прав людини та обмеженням влади.

У системі конституційних цінностей людська гідність посідає центральне місце, оскільки вона стосується як життєво необхідних потреб індивіда (наприклад, мінімальних стандартів забезпечення життя особи), так і вільного самовизначення й права на вільний розвиток індивіда. Захист конституційних цінностей у площині людської гідності є найбільш ефективним за допомогою засобів конституційного контролю.

Під час вчинення терористичних атак і в разі військової агресії вживаються невідкладні заходи реагування на потенційні загрози національній безпеці, у ході чого існує необхідність визначення допустимих меж обмеження прав людини та вжиття відповідних заходів щодо забезпечення суверенітету й територіальної цілісності країни.

У разі боротьби з тероризмом питання забезпечення конституційних гарантій недоторканності особи (*habeas corpus*) кореспондується з вимогами щодо дотримання міжнародних правил і звичаїв війни, однак члени терористичних організацій не можуть визнаватися стороною міжнародного конфлікту. Натомість за стану так званої гібридної війни важливими є докази наявності управлінського центру та кадрової, фінансової й матеріальної підтримки незаконних формувань із боку держави, яка фактично здійснює акт зовнішньої агресії.

До правил, що регулюють питання оборони та застосування збройних сил, діє загальне для більшості європейських конституцій положення, що гарантує право громадян «збиратися мирно та без зброї». Це конституційне положення дає владі підстави не лише забороняти зібрання чи мітинги, учасники яких можуть мати певну зброю, а й придушувати будь-які незаконні збройні формування

Анотація

У статті розкрито роль конституційних цінностей і принципів як правової основи захисту конституції в контексті боротьби проти тероризму. Визначаються критерії застосування юридичних і силових засобів у боротьбі з тероризмом із метою забезпечення конституційного порядку.

²⁹ Домрин А. Конституционное регламентирование вопросов обороны и использования вооруженных сил в государствах Европы / А. Домрин // Сравнительное конституционное обозрение. – 2004. - № 3(48). – С. 127–135.

Summary

The article reveals role of constitutional values and principles as the legal basis for the protection of the constitution in the context of the fight against terrorism. This is defined criteria for applying of legal and enforcement means to combat terrorism and to ensure the constitutional order.

Використана література:

1. Политико-правовые ценности: история и современность / под ред. В. Нерсесянца. – М. : Эдиторал УРСС, 2000. – 256 с.
2. Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції / С. Шевчук. – Х. : Консум, 2002. – 296 с.
3. Шайо А. Самоограничение власти (краткий курс конституционализма) / А. Шайо. – пер. с англ. М. : БЕК, 2001. – 292 с.
4. Салей М. Аксиологія в конституційному праві: до постановки питання про зміст та поняття / М. Салей // Юридичний вісник. 2012. № 2. С. 133–137.
5. Даль Р. Демократия и ее критики / Р. Даль. – пер. с англ. – М. : РОССПЭН, 2003. – 576 с.
6. Габермас Ю. Залучення іншого. Студії з політичної теорії / Ю. Габермас. – пер. з нім. – Львів : Астролябія, 2006. – 416 с.
7. Lijphart A. Consociational Democracy / A. Lijphart // World Politics. – 1969. – Vol. 2. – № 2. – P. 207–225.
8. Peters A. New German Constitutional Court Decision on “Treaty Override”: Triepelianism Continued / A. Peters [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ejiltalk.org/new-german-constitutional-court-decision-on-treaty-override-triepelianism-continued-2/>.
9. Бірмонтсьєне Т. Значення судового конституційного контролю для розвитку права / Т. Бірмонтсьєне // Вісник Конституційного Суду України. – 2013. – № 3. – С. 130–145.
10. Уитц Р. Конституционные ценности в практике конституционного правосудия Венгрии / Р. Уитц, А. Шайо // Сравнительное конституционное обозрение. – 2007. № 2(59). – С. 83–97.
11. Маркуш М. Конституційні цінності як основоположні засади в кримінальному процесі України / М. Маркуш // Вісник Конституційного Суду України. – 2013. № 6. – С. 73–85.
12. Савчин М. Конституционные ценности, легитимность публичной власти и учредительная легитимность / М. Савчин // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. 2013. № 4. С. 587–595.
13. Погребняк С. Транслявання конституційних цінностей на галузевий рівень (на прикладі фінансового права) / С. Погребняк // Філософія права та загальна теорія права. – 2013. № 2. – С. 306–319.
14. Офіційний веб-портал Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248871551.
15. Bellinger J. Speech Legal Issues in the War on Terrorism / J. Bellinger III // German Law Journal. – 2007. – Vol. 8. – № 7. – P. 735–746.
16. Hamdan v. Rumsfeld (126 S.Ct. 2749(2006)).
17. Voeneke S. Response – The Fight against Terrorism and the Rules of International Law – Comment on Papers and Speeches of John B. Billinger, Chief Legal Advisor to the United State Department / S. Voeneke // German Law Journal. – 2007. – Vol. 8. – № 7. – P. 747–760.
18. Bellinger J. Legal Issues in the War on Terrorism – A Reply to Silja N.U. Voeneke / J. Bellinger III // German Law Journal. – 2007. – Vol. 8. – № 9. – P. 871–878.
19. McCann and Oth. v. United Kingdom : Judgment on 27 September 1995 (21 ECHR 97 GC).
20. Шайо А. Самозащита конституционного государства / А. Шайо // Сравнительное конституционное обозрение. – 2004. № 2(47). – С. 2–10.
21. Роч К. Антитерроризм и воинствующая демократия / К. Роч // Сравнительное конституционное обозрение. – 2004. – № 2(47). – С. 27–38.
22. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : Закон України від 12 серпня 2014 р. № 1631-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. № 39. – Ст. 2008.
23. Домрин А. Конституционное регламентирование вопросов обороны и использования вооруженных сил в государствах Европы / А. Домрин // Сравнительное конституционное обозрение. – 2004. № 3(48). – С. 127–135

Дмитро Горячов,

здобувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету